

---

# CETINJE U OKUPACIONOJ ŠTAMPI (1916-1918)

**Petar Glendža**

The essay „Cetinje in the press of occupation (1916-1918)“ deals with Cetinje in the period from January 1916 to October 1918 and the way it was presented in the Austro-Hungarian occupation newspapers. Furthermore, the essay also deals with the relationship of the Military Administration towards Montenegro and Montenegrins, which was presented in three heralds (*Cetinjske novine*, *Ilustrovane cetinjske novine* and *Vjesnik naredaba c. i k. vojne uprave u Crnoj Gori*).

Rad *Cetinje u okupacionoj štampi (1916-1918)* se bavi problematikom okupacije, u periodu od I 1916. do X 1918. godine. Pomenuti period je sagledan isključivo kroz prizmu tri austrougarska glasila: *Cetinjskih novina*, *Ilustrovanih cetinjskih novina* i *Vjestnika naredaba c. i k. vojne uprave u Crnoj Gori*. Zbog komparacije, korišten je i određeni broj prigodnih tekstova *Glasa Crnogorca* i *Ujedinjenja*.

Rad je predstavljen u tri podnaslova, koja su se izdvojila u toku istraživanja: „Život okupiranog Cetinja“, „Cetinjske novine“ i „Zakonodavne mjere Vojne uprave u Crnoj Gori“. Kao prilog, dat je i „Trgovački registar upisanih inokosnih tvrtki kod c. i kr. Okružnog zapovjedništva Cetinja“.

## Život okupiranog Cetinja

Kao prva asocijacija Crnogoraca na period Austrougarske okupacije, zasigurno jeste velika nemaština i glad. Da to bude glavna impresija u kolektivnoj memoriji, doprinijelo je više okolnosti. Glavne su apsolutna nerazvijenost Crne Gore, prvenstveno poljoprivredna, ali i svakako težnja okupatora, da za svoje potrebe, „uzme” od Crnogoraca sve što može. Kao pokazatelji ovakvih prilika, mogu nam poslužiti tekstovi iz *Glasa Crnogorca* i *Ujedinjenja*<sup>1</sup>.

Očekivano, u *Cetinjskim novinama*, nemamo tragova opisa velike nemaštine i gladi koja je pustošila Crnu Goru u pomenutom

---

<sup>1</sup> „Глас Црногорца: недјељни лист за политику и књижевност“: izlazio na Cetinju od 1873. do 1915. (izuzev od oktobra do decembra 1877. i u toku 1878. god, zbog ratnih prilika). Prvi urednik bio je Simo Popović (prvi broj izašao 21. aprila 1873. god). Iako to nije navođeno, list je u ovom periodu bio zvanični (službeni) organ crnogorske vlasti. Do ponovnog pokretanja i povremenog izlaženja doći će u periodu od 1917. do 1922. god, prvo u Neju kod Pariza, da bi njegovi potonji brojevi bili objavljeni u Rimu. U ovom periodu list je bio „službeni organ Kraljevine Crne Gore“, što je bilo jasno istaknuto u njegovoj podnaslovnici. (Miroslav Luketić, Olga-Cana Vukmirović: *Crnogorska bibliografija*, Tom II-1, serijske publikacije 1835-1984, Centralna narodna biblioteka Crne Gore, Cetinje, 1985., str. 26, 27, 28; Nikola Racković: *Prilozi za leksikon crnogorske kulture*, Centralna narodna biblioteka Crne Gore, Cetinje, 1987., str. 74.)

„Уједињење (L'unioin)“ - list za politiku, prosvjetu i privredu. Izlazio od aprila 1917, do decembra 1918. godine, u Ženevi. Izašlo ukupno 46 brojeva. List je uređivao Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje. (Miroslav Luketić, Olga-Cana Vukmirović: *Crnogorska bibliografija*, Tom II-1, serijske publikacije 1835-1984, Centralna narodna biblioteka Crne Gore, Cetinje, 1985., str. 37.)

periodu. Vijesti objavljene u *Glasi Crnogorca*, a vezane za dešavanja iz domovine, bile su upravo vijesti, koje su potencirale toliku glad, da su ljudi nerijetko i umirali usljed neuhranjenosti. Pored gladi, iz ovih tekstova saznajemo da su i zarazne bolesti bile veliki problem Crnogoraca. O tome govore tekstovi rubrike „Iz otadžbine“: „Iz domovine“, „Zarazne bolesti u Crnoj Gori“, „Očajno stanje naroda u zauzetoj Crnoj Gori“...<sup>2</sup>

Slično je i sa glasilom *Ujedinjenje*, đe su takođe, sve vijesti iz Crne Gore, vijesti u kojima se pominje glad Crnogoraca i zarazne bolesti. To su tekstovi „Stanje u Crnoj Gori“, „Bijeda u Crnoj Gori“, „Glad u Crnoj Gori“...<sup>3</sup>

Iako je glad definitivno obilježila Austrougarsku okupaciju u Crnoj Gori, i zadala velike nedaće Crnogorcima, prateći broj po broj *Cetinjskih novina*, možemo sagledati i jedno drugo lice ove okupacije. Naročito kada govorimo o crnogorskoj prijestonici.

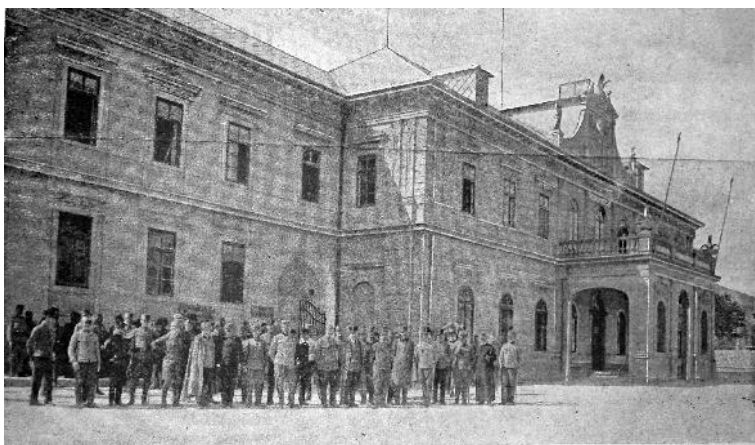
Širok je spektar aktivnosti Vojne uprave sproveden, ne bi li se podigao kvalitet života Cetinjana. Gotovo da ne postoji „oblast“ života grada koja nije bila predmet pažnje. Bavili su se infrastrukturnim, obrazovnim, zdravstvenim, socijalnim, sportskim, komunalnim i brojnim drugim prilikama na Cetinju. Posebnu pažnju zaslužuje njihovo kreiranje kulturnog života Cetinja u periodu okupacije.

Najveći doprinos, kada je u pitanju infrastruktura Cetinja, a koji je nastao u ovom periodu, bila je modernizacija cetinjskog vodovoda. Očigledan problem nestašice vode u ljetnjim mjesecima u crnogorskoj prijestonici, pokušali su riješiti prvo ograničenjima potrošnje, kao i „nagovaranjem“ Cetinjana da grade

---

<sup>2</sup> Glas Crnogorca, 45/1917., br. 1, str. 1; Glas Crnogorca, 45/1917., br. 17, str. 1; Глас Црногорца, 45/1917., br. 19, str. 2.

<sup>3</sup> *Ujedinjenje*, I/1917., br. 1, str. 2; *Ujedinjenje*, I /1917., br. 13, str. 1; *Ujedinjenje*, I/1917., br. 14, str. 4.



Zgrada Vladina doma, sjedište Vojnog c. i k.  
generalnog guvernerstva za Crnu Goru

(*Ilustrovane cetinjske novine*, I/1916., br. 5, str. 2.)

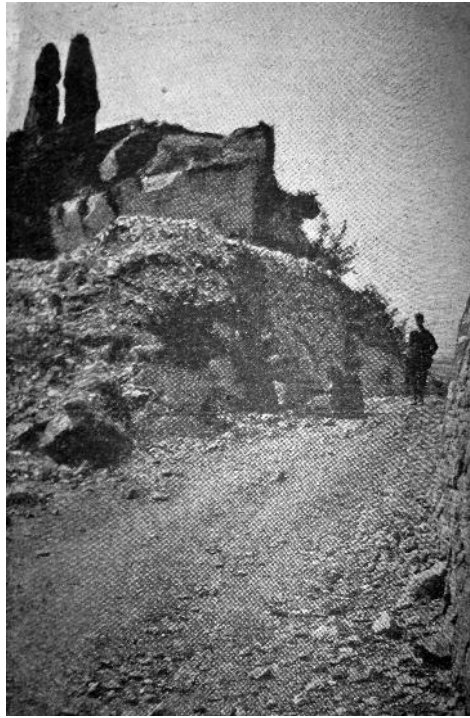
sopstvene zalihe vode, tzv. bunare.<sup>4</sup> Pošto su uvideli da njihove apele iz februara te 1917. godine Cetinjani nijesu u dovoljnoj mjeri realizovali, septembra iste godine ih pozivaju na javni zbor, povodom rješavanja pitanja vodosnabdijevanja grada. Na zboru je donijeta odluka o planu realizacije izgradnje novog dijela vodovoda, koji će biti spojen sa starim.<sup>5</sup> Plan je podrazumijevao spajanje četiri vrela iz mjesta Ugnji, koja bi trebalo da obezbijede dovoljnu količinu vode za grad. Dužina, tada novo-sagrađenog dijela vodovoda, na potezu Obzovica – Ugnji, iznosila je 1000 m.<sup>6</sup> Vodovod je u rad pušten septembra 1918. godine, a otvorio ga je generalni guverner, grof Martinik. Pošto se opština Cetinje kreditno zadužila za njegovu izgradnju, postao je njeno vlasništvo.<sup>7</sup>

<sup>4</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 56, str. 3.

<sup>5</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 112, str. 2.

<sup>6</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 123, str. 2.

<sup>7</sup> *Cetinjske novine*, III/1918., br. 215, str. 3.



Detalj sa izgradnje vodovoda

*(Ilustrovane Cetinjske novine, II/1917., br. 22, str. 2.)*

Zanimljivo je pomenuti da je Vojna uprava, pokušala riješiti još jedan problem koji je grad imao sa vodom, i to poplave u zimskim mjesecima, usljed ogromnih količina padavina. Iz teksta „Istraživanje špilja u cetinjskoj dolini“, saznajemo da je „istraživač špilja Džordž Lahner, 29. kolovoza, podnio izvještaj o hidrografiji cetinjskog polja“, nakon odrađenih istraživanja na terenu. Naime, on je Cetinje pošetio još 1908. godine, s istim ciljem, pa se ovaj novi izvještaj nadovezuje na njegove ranije rezultate rada na terenu. Analizirajući ponore „pod Granicom i Manastirom“, došao je do zaključka, da bi se problem plavljenja donjih djelova grada, u potpunosti mogao riješiti čišćenjem i širenjem ova dva ponora. U tekstu su navedeni zanimljivi podaci

o njegovoj posjeti Mitrofanu Banu, koji mu je na uvid dao nacрте ponora kod Manastira, kao i stare nacрте, kuda je to od Bajica tekla rijeka Cetina, cetinjskim poljem.<sup>8</sup>

Bavila se Vojna uprava i izgradnjom puteva i ulica u cetinjskoj opštini. Kako saznajemo iz teksta „Rolingerova cesta“<sup>9</sup>, odlukom vlasti „novo-sagrađena je cesta, od Krstaca oko zapadne strane Lovćena, prema Kuku“, i dobila je ime „Rolingerova cesta“. U samom gradu su se bavili konstantnim prepravkama i adaptacijama svih ulica, a „Skadarska ulica“, je u potpunosti rekonstruisana.<sup>10</sup>



Katunska ulica

(*Ilustrovane cetinjske novine*, II/1917., br. 36, str 2.)

Pazar, mjesto svakodnevnog okupljanja velikog broja ljudi, ne samo Cetinjana, je rekonstruisan u ovom periodu. Iz teksta „Uređenje pazara“<sup>11</sup>, saznajemo da je do rekonstrukcije došlo zbog neadekvatnih higijenskih uslova, ali i zbog estetike.

---

<sup>8</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 6, str. 1.

<sup>9</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br 2, str. 3.

<sup>10</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 16, str. 3.

<sup>11</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 17, str. 3.



Cetinjski Pazar

(*Ilustrovane cetinjske novine*, II/1917., br. 20, str. 2.)

Postavljanjem stolova Pazar je postao svrsishodniji, a i umnogome je promijenjen estetski utisak koji ostavljaju i Pazar i Trg.

Iz teksta „Izvoz smeća“, saznajemo da su se okupacione vlasti bavile i higijenom u gradu. U tekstu je iznesena obavijest o početku funkcionisanja održavanja gradske čistoće, sa „kolima koja sakupljaju smeće“. Tekst govori o podijeljenosti grada u 6 reona, đe se svakim danom u sedmici, čisti novi reon. Dužnost građana je, da danom kad se čisti njihov reon, smeće odlože u „zato pripremljenoj posudi“.<sup>12</sup>

Cetinje će, u okupacionom periodu, dobiti i novo groblje. Usljed „prenatranosti varoškog“, prvo se najavila, a onda i realizovala ideja o stvaranju „Novog groblja“, na parceli u neposrednoj blizini Italijanskog poslanstva.<sup>13</sup> Zemljište površine od 46000 m<sup>2</sup> poklonio je Cetinjski manastir. Na toj parceli, inženjeri Vojne

<sup>12</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 96, str. 2.

<sup>13</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 15, str. 3.

uprave su, po ugledu na Centralno bečko groblje, projektovali novo cetinjsko. Na sredini je bila planirana grobljanska crkva, odakle će se računati putevi za čitavo groblje. Jula 1918. godine, obavilo se osvješćavanje ovog groblja.<sup>14</sup> Zanimljivo je za pomenuti, da se na Cetinju pored „Staroga“ i „Novoga groblja“ nalazilo i tzv. „Vojničko groblje“, koje je služilo za potrebe Vojne uprave.<sup>15</sup> Bilo je smješteno u neposrednoj blizini Vlaške crkve.



Vojničko groblje

(*Ilustrovane cetinjske novine*, I/1916., br. 5, str. 2.)

Vojna uprava je poklanjala veliku pažnju i obrazovnom sistemu. Iste godine kada su ušli u zemlju, obnovljen je rad osnovnih škola, čiji je rad obustavljen usljed ratnih okolnosti. Kako saznajemo iz tekstova „Početak školske godine“<sup>16</sup> i „Otvorenje osnovnih škola na Cetinju“<sup>17</sup>, u cetinjsku Osnovnu školu je upisano oko 600 učenika, dok za tu godinu nije planirano otvaranje Gimnazije. U tekstu „Početak školske godine“ je i najavljeno otvaranje „dječijeg sada“. Vrtić na Cetinju će biti otvoren, za

---

<sup>14</sup> *Cetinjske novine*, III/1918., br. 201, str. 4.

<sup>15</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 4, str. 3.

<sup>16</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 14., str. 3.

<sup>17</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 15, str. 3.



100 muške i ženske dece. Iz teksta „Otvaranje dječijeg zabavišta“ se vidi, da je „upraviteljica zavoda gđa Miletić“, a da saraduje sa Jovankom Tomović i Koviljkom Tatar.<sup>18</sup>

U tekstu „Konac školske godine“<sup>19</sup> iz juna 1918. godine, se navodi, da je škola funkcionisala sa razdvojenim djelovima, za mušku i žensku decu. Školsku 1917-1918. godinu, završilo je 264 učenika i 173 učenice. Učiteljice ženske Osnovne škole bile su: Jane Rašović, Anđe Petković, Anđe Lazarević i Anđe Milunović, dok se kao učitelji u muškoj osnovnoj školi pominju: Pero Kaluđerović, Radomir Krivokapić, Pero Popović, Boško Dumović, Vaso Đuranović i Mitar Jovanović. Školama je upravljao Andrija Vukić. Važno za napomenuti je i to, da se od 1917. godine, crnogorskim srednjoškolicima, nudi mogućnost aplikacije za nastavak obrazovanja u drugim krajevima Monarhije.<sup>20</sup>

„Danilova bolnica“ je za vrijeme okupacije bila centralna zdravstvena ustanova, i to ne samo za Cetinje. Kako je navedeno u tekstu „Zdravstvene uredbe generalne vojne uprave u Crnoj Gori“<sup>21</sup>, to je „jedina veća, moderno opremljena i prikladno urađena građevina“, koja je odmah stavljena pod Vojnu upravu. Usluge je pružala građanima Cetinja, svima ostalima, kao i ranjenim Crnogorcima. Do kraja okupacije, u zgradi „Danilove bolnice“ biće održavani čak i naučni skupovi na temu prevencije raznih epidemijskih bolesti, a biće otvorena i ambulanta za očne bolesti, i to za javnu upotrebu.<sup>22</sup> Zanimljivo za pomenuti je Kapela, sagrađena 1918. godine u „Danilovoj bolnici“, a koju je oslikao, tada mladi, Milo Milunović.<sup>23</sup>

---

<sup>18</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 16., str. 3.

<sup>19</sup> *Cetinjske novine*, III/1918., br. 193, str. 3.

<sup>20</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 90, str. 2; *Cetinjske novine*, III/1918., br. 218, str. 4.

<sup>21</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 1, str. 4.

<sup>22</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 101, str. 2.

<sup>23</sup> *Cetinjske novine*, III/1918., br. 212, str. 4.



„Danilova bolnica“

(*Ilustrovane cetinjske novine*, II/1917., br. 37, str. 2.)

Pokušavajući da riješi veliki problem nemaštine i gladi, sa kojima je bilo suočeno građanstvo, Vojna uprava se bavila i socijalnom politikom. Vjerovatno je od najveće pomoći za Cetinjane bilo otvaranje „Narodne kuhinje“. Prvo je sačinjen odbor, koji je za cilj imao da sakupi određena materijalna sredstva. Kada se to uspjelo, putem priloga i većeg broja humanitarnih koncerata gradske muzike Vojne uprave, svečano, 5. decembra 1916. godine, otvorena je „Narodna kuhinja“. Kako je to opisano u tekstu „Otvorenje narodne kuhinje na Cetinju“, to je bila „velika soba, sa dugačkim stolom i velikim štednjakom“, koja se nalazila u Katunskoj ulici br. 146. Svečanom otvaranju su prisustvovali: „okružni zapovjednik Simonović, mitropolit Crne Gore, gradsko vijeće, sa gradskim zapovjednikom potpukovnikom Markinom na čelu, katolički župnik Aštić“... Od građanstva su se okupili: „bivši ministar i predsjednik vlade Lazar Tomanović, dvorski maršal Ramadanović, odvjetnik Matanović, predstojnik saniteta dr. Ognjenović, okružni liječnik dr. Radović, gradski liječnik dr. Iličković“...<sup>24</sup>

<sup>24</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 33., str. 3.

Iz govora koji je održao povodom otvaranja, gradski zapovjednik Markino, saznajemo da je „Narodna kuhinja“, zbog ograničenih sredstava, opsluživala na početku 100 osoba, a da je hleb dobijalo svakodnevno 600 građana. Prijava je bilo značajno više, ali se samo primala „sirotinja iz Cetinjske opštine“. Kako je naveo, cilj otvaranja „Narodne kuhinje“ je „da se ublaži velika bijeda stanovništva“, što je zadatak Austrougarske od kad je ušla u Crnu Goru. U tekstu se na više mjesta naglašava, da je ovo prva „Narodna kuhinja“ na Cetinju.

S istim ciljem, „ublažavanja velike bijede stanovništva“, otvoren je i „Uboški dom“ na Cetinju 1917. godine. Podigli su ga vojnici, a trebao je da „ubogarima“ olakša život i omogući mjesto će će provesti njegove potonje dane.<sup>25</sup>



Sa svečanog otvaranja „Uboškog doma“

*(Ilustrovane cetinjske novine, III/1918., br. 67., str. 2.)*

<sup>25</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 129., str. 3.

Kao zanimljive trenutke iz života okupiranog Cetinja, izdajamo i održavanje fudbalskih utakmica, kao i izgradnju „Reljefa Crne Gore“. „Reljef“ je izgrađen 1917. godine, u blizini „manastirskog vrta“. Djelo je potpukovnika Hubke, koji je godinu dana radio na „plastičkoj karti Crne Gore“. U tome su mu još pomogli i: „potpukovnici Majer i Albert, Major Stikel, inženjer Miler, narednik Šugar, kipar Brežanin i akademski slikar Grabvinkler“.<sup>26</sup>



Reljef dijela Balkanskog poluostrva

(*Ilustrovane cetinjske novine*, II/1917., br. 24, str. 2.)

Kada su u pitanju nogometne utakmice, one su održavane na Cetinju, raznim prigodbama. Uglavnom su se sastajale ekipe Vojne uprave međusobno, kao i postave Vojne uprave sa Cetinja i samih Cetinjana, ali je i bilo, npr., susreta „cetinjske nogometne momčadi i momčadi ratne mornarice“.<sup>27</sup>

---

<sup>26</sup> *Ilustrovane cetinjske novine*, II/1917., br. 24, str. 2.

<sup>27</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 74, str. 2; *Cetinjske novine*, II/1917., br. 109, str. 3.

U kulturnom životu Cetinja, u periodu od januara 1916, pa do oktobra 1918. godine, najviše je bilo muzičkih dešavanja. Još u drugom broju *Cetinjskih novina*, nailazimo na tekst pod naslovom „Promenadni koncerti“, u kome se obavještavaju čitaoci, da će se na Cetinju, svako veče „od 6 do 7 sati“, održavati koncerti.<sup>28</sup> Repertoar „c. i k. glazbe vojnog zapovjedništva u Crnoj Gori“, koja je izvodila ove koncerte, je uglavnom bila klasična muzika. O tome govori i tekst u broju 6. *Cetinjskih novina*, đe se u rubrici „Dnevne vijesti“ najavljuje, da se „u slučaju povoljnih vremenskih uslova“, u gradskom parku, mogu čuti: „Fučik: „Pukovijanska djeca“, koračnica; Majlard: Ouvertura k operi „Pustinjakovo zvono“; Kalman: „Seoska djeca“; Šubert „Bečka pjesma“; Pavlis: „Leteće lišće““.<sup>29</sup> Tako je od prvih brojeva *Cetinjskih novina* postala praksa, da se Cetinjani obavještavaju o „promenadnim koncertima“, najčešće u rubrici „Domaće vijesti“. U tim obavještenjima su mogli saznati, da li će, usljed vremenskih uslova, koncerti biti održavani, na kom mjestu, u koje vrijeme, a nerijetko su mogli tu pročitati i repertoar.

Pored ovih „promenadnih koncerata“ koje je Vojna muzika organizovala u gradskom parku, na ulicama Cetinja, ispred Dvora..., pravi, veliki koncerti klasične muzike u njihovoj režiji održavani su i u „kazališnoj sali“ Zetskog doma. Takav je „simfonijski koncert“ održan „16. rujna 1916.“, kada je kapelnik Ridel sa 26 ljudi izvodio Betovenovu „Simfoniju br. 1 u C-duru“, Vagnerovu „Parsivalu“, „Šapat ruža“ od Voltera Blona. „Uprkos veoma lošoj akustici, publici je pružen pravi umjetnički užitek“.<sup>30</sup>

Takođe, koncerti Vojne muzike su održavani i u saradnji sa gostujućim umjetnicima. Takav je bio koncert, održan sa „komorskim muzičkim kvartetom sarajevske posade“, kada su

<sup>28</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 2, str. 3.

<sup>29</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 4, str. 3.

<sup>30</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 10, str. 3.

se na repertoaru, između ostalog našli Šubertova „Simfonija u H-molu“ i Listova „II mađarska rapsodija“.<sup>31</sup>

Povodom gostovanja „dvorske pjevačice gospođe Paldo i gospođice Sinmajer“, a u pratnji „gospode prof. Drdla (poznatog virtouosa na violini) i glasosvirača Kesisoglu-a“, 7. novembra 1917. godine, održan je njihov koncert u dvorani Vladinog doma, đe su se mogli čuti evropski klasici toga doba.<sup>32</sup>

Koncerti Vojne muzike su održavani i povodom hrišćanskih praznika. Najčešće su obilježavani katolički blagdani, ali se, kao veoma zanimljiv, ističe koncert održan povodom pravoslavnog obilježavanja Uskrsa 1918. godine. Tada je u okviru liturgije u Cetinjskom manastiru, nastupio mješoviti pjevački hor „Njegoš“, koji je formiran neposredno prije toga. Na javni poziv o audiciji za prijem članova hora, prijavili su se brojni Cetinjani. Hor „Njegoš“ je, na koncertu u Manastiru činilo „10 cetinjskih dama i 22 muška pjevača, pod dirigentom kapelnikom Vimerom“. Konkretno, kao članovi hora, navode se: „gospođe Cvjetka Miletić, Sofija Atanasijević, Mari Vukčević, gospođice Marija, Anka i Milica Jergović, Roksanda Popović, Zorka Mišković, Jerina i Zorka Iličković“. Predsednik ovog pjevačkog društva bio je dr M. Iličković.<sup>33</sup>

Cetinjani su, čak i u domenu pozorišne i filmske umjetnosti, mogli zadovoljiti svoje ukuse. Gotovo za svo vrijeme boravka okupatora, radila su dva kina, „bojni“ i „poljski“. U rubrici „Domaće vijesti“, mogli su se pronaći obavijesti o projekcijama i njihovim terminima. Kada su u pitanju sadržaji koji su predstavljani publici, kao najzanimljiviji nam se čini dokumentarni film „Gospodarsko unaprjeđenje Crne Gore“, koji pored poučnog, ima i propagandni karakter. Naime, u tekstu pod

---

<sup>31</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 86, str. 2.

<sup>32</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 129, str. 3.

<sup>33</sup> *Cetinjske novine*, III/1918., br. 182, str. 3.

naslovom „Crna Gora u filmu“<sup>34</sup>, obavještavaju se čitatelji, da će biti prikazan pomenuti dokumentarni film, autorski projekat filmskog društva „Sascha“. U dva dijela filma, prikazani su obrađivanje zemlje u predjelu Virpazara i Bara, kao i promet na pruzi, na ovom potezu, slike Starog Bara i pazara drva u Podgorici, dok je u drugom dijelu filma prikazano funkcionisanje „ribarskog zavoda sa tvornicom na Rijeci Crnojevića, koja u 8 dana producira 100.000 kilograma ribe“.

O zastupljenosti pozorišne umjetnosti na Cetinju u okupacionom periodu, govori zanimljiva obavijest iz maja 1918. godine, đe se navodi da će u okviru „rada poljskog kina, svake nedjelje i četvrtka, tačno u 6 sati popodne biti održavane predstave za djecu“.<sup>35</sup> Takođe, vrijedan pomena je i kabare, „poznatog bečkog humoriste, dr Doberta Veila“, koji je izveden u Zetskom domu, juna 1917. godine.<sup>36</sup>

Kao zanimljiva kulturna dešavanja u crnogorskoj prijestonici, za vrijeme okupacije, izdvajamo i održavanje izložbi slika i fotografija. Izložbe fotografija su se uglavnom odnosile na bojišta širom Evrope, dok kao zanimljivu izložbu slika izdvajamo „izložbu risarija iz Crne Gore i Skadra“, predstavljenu cetinjskoj publici maja 1918. godine, u hotelu „Grand“.<sup>37</sup>

Vjerovatno najzanimljiviji kulturološko-religijski događaj za Cetinjane, priređen od strane okupatora, za vrijeme njegovog boravka u crnogorskoj prijestonici, bio je „svečana služba božja“, svečanost održana u Zetskom domu, povodom „izraelitičke nove godine“.<sup>38</sup> Ovom svečanošću, obilježena je svjetkovina jevrejskih vojnika, u redovima Austrougarske vojske.

---

<sup>34</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 100, str. 2.

<sup>35</sup> *Cetinjske novine*, III/1918., br. 184, str. 3.

<sup>36</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 86., str. 2.

<sup>37</sup> *Cetinjske novine*, III/1918., br. 187, str. 4.

<sup>38</sup> *Cetinjske novine*, I/1917., br. 13, str. 3.

## *Cetinjske novine*

Prvi broj austrougarskog glasila, *Cetinjske novine*, je izašao 17. avgusta 1916. godine, a posljednji, br. 226, izašao je 13. oktobra 1918. godine. List je izlazio neđeljom i četvrtkom, na latinici. Štampan je u „tiskari C. i K. Vojnog generalnog guvernerstva u Crnoj Gori“. Uređivali su ga austrijski oficiri: Georg Kumačić, Ernest Klein, dr Hinko Gotlieb i Alfred Singer. Pored hrvatskog, list je izlazio i na njemačkom jeziku, pod naslovom *Cetinjer Zeitung*.<sup>39</sup> U prvom broju je najavljeno, da će zbog potreba vojnika, list izlaziti i na mađarskom i albanskom jeziku, ali do toga nije došlo.

Pored toga što služe kao sredstvo informisanja austrougarskih vojnika i crnogorskoga naroda, *Cetinjske novine* svakako imaju i propagandni karakter, za obje grupe potencijalnih čitalaca. Kada su u pitanju austrougarski vojnici, novine se trude izvijestiti ih o novostima, i sa bojišta, ali i iz Crne Gore. Uz to, služe za podizanje morala njihovih vojnika, slaveći i najmanju pobjedu austrougarskih trupa na svim frontovima. Rubrika „Vijesti sa fronta“ se, uglavnom, bavila ovom problematikom.

Kada su u pitanju crnogorski čitaoci, za njih su prvenstveno predviđene vijesti iz Cetinja i Crne Gore, ali i vijesti koje se tiču ukupnih dešavanja u Prvom svjetskom ratu. Svakako, da su i te vijesti, u propagandnom smislu, imale velikog uticaja na Crnogorce, koji su dominantno pripadali protivničkom savezu.

Još od prvog broja, *Cetinjske novine* pokušavaju Generalno vojno zapovjedništvo u Crnoj Gori predstaviti, ne kao „običnog“ okupatora, već kao prijatelja Crne Gore. Po ovom listu,

---

<sup>39</sup> Miroslav Luketić, Olga-Cana Vukmirović: *Crnogorska bibliografija*, Tom II/1- serijske publikacije 1835-1984, Centralna narodna biblioteka Crne Gore, Cetinje, 1985, str. 38.





Naslovnice br. 1 „Cetinjskih novina“ i „Cetinjer Zeitung“

Austrougarska je „razumjela“ potrebu Crnogoraca da joj objave rat, i što je najupečatljivije, kao da je samim činom ulaska u Crnu Goru, to gotovo i oprostila. Razumljivo, na ovaj način se pokušavalo, u kontinuitetu, uticati na smanjivanje animoziteta Crnogoraca prema svom okupatoru, a sa težnjom održavanja mira. Kao cilj njihovog boravka u Crnoj Gori, navode njihovu jedinu težnju, da sada taj novi dio njihove velike Monarhije, učine zemljom blagostanja.<sup>40</sup> U istom tekstu, „Ciljevi vojne uprave u Crnoj Gori“, poručuju da žele da mirnim, kulturnim djelovanjem, „teško iskušanom, pod teretom četirigodišnjeg rata, skršenom narodu, opet donesu blagostanje, mir, red i spokojnost“. S tom namjerom su „i hranu koje nije ni za vojsku bilo dovoljno, preko Kotora dopremili, gdje su je, ili besplatno, ili po nižim cijenama, prodali narodu“.

<sup>40</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 1, str. 3, 4.

O propagandnom karakteru tekstova objavljivanih u *Cetinjskim novinama*, koji su za cilj imali mijenjanje mišljenja Crnogoraca o njihovom položaju i ulozi u savezu Antante, možemo pronaći veliki broj primjera. Izdvajamo dva teksta, navodnih razgovora, više Cetinjana na Balšića pazaru, koji iznose tri stava (jedan je na strani Antante, jedan naginje Austrougarskoj monarhiji, dok je treći stav, koji je prisutan u razgovoru, da Crna Gora nema što da traži u njihovom sukobu). Tako polemišući, nenametljivo dolaze do zaključka da, sudeći po situaciji na ratištima, će dominira Monarhija i ona je bliža pobjedi, svakako treba da se uspostavi mir. No to ne treba da se njih tiče, jer o njima misli „guverner i pravo radi“.<sup>41</sup>

Pored ovakvih pokušaja da se Crnogorci „obuzdaju“, na veoma očigledan način se pokušava probuditi i njihova sumnja, u iskrene odnose sila Antante prema njima. Tako će se na udaru prvo naći Francuska i Engleska, koje su svojim „licemjernim“ postupanjima direktni „krivci situacije“, u kojoj su se našli kralj Nikola i Crna Gora. Tekst „Kralj Nikola“ je inspirisan činom Andrije Radovića, koji je predložio Nikoli I da abdicira u korist Aleksandra Karađorđevića. Autor je na strani „ostarjelog vladara“, koji se na nagovor Engleske i Francuske našao u poziciji u kakvoj je, „da daleko od zemlje svojih djedova jede hljeb, što će mu ga iz milosti pružiti Francuska republika“. Dalje se ističe, da i to jeste sudbina malih naroda koji hoće slobodu, da poslije „herojskog otpora, kojemu se i protivnik divi“, Crna Gora bude napuštena i zaboravljena. Uz to, plan je da se kao „plaća za iskrvarivanje ostataka srpskih muževa u Macedoniji“, u borbama sa njemačkim i bugarskim vojnicima, „Crna Gora pripoji Srbiji“.<sup>42</sup>

Ni Rusija, ni Srbija, neće biti pošteđene ovakvog tumačenja njihovih odnosa sa Crnom Gorom. U tekstu „Jedna isporodba“,

---

<sup>41</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 35, str. 1; *Cetinjske novine*, I/1916., br. 37, str 1.

<sup>42</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 34, str. 3.

navode se primjeri iz istorije, u kojima je Rusija iznevjerila Crnu Goru (1711. i 1837. godine pozivanje na rat protiv Turaka, pa kad Crnogorci navuku turski gnijev svojim akcijama, Rusija se povuče ili zatraži od Crne Gore da vrati osvojeno). Uz to je dat podšetnik, da je 1852. godine slom Crne Gore spriječen, upravo, diplomatskom akcijom Austrije.<sup>43</sup> Tekstovi objavljavani u brojevima 174 i 175, iz 1918. godine, tiču se lošeg odnosa Srbije prema Crnoj Gori, u kojima je iskorištena crnogorska vojska da brani njihovu odstupnicu, a iznevjereni planovi da i ona sama odstupi i spasi se kapitulacije.

Kada je u pitanju odnos Vojne uprave kao predstavnika okupatorske vlasti u Crnoj Gori, iščitavanjem *Cetinjskih novina*, stiče se utisak, da su se trudili nametnuti Crnogorcima u dva pravca. Prvi je bio da ih Crnogorci shvate kao novu vlast, koju moraju poštovati i povinovati se njenim zakonima. Drugi pravac ovih odnosa, koji je građen u ovom listu, jeste odnos međusobnog poštovanja i uvažavanja. O tome svjedoči veći broj tekstova pomenutog lista.

Da se žele u potpunosti predstaviti i na djelu pokazati kao „naređeni“ čudljivim Crnogorcima, najbolje govori činjenica, da su „sveto“ mjesto Crnogoraca, Lovćen, imali u planu učiniti mjestom koje slavi pobjedu Monarhije, a kapitulaciju Crne Gore. Po naređenju okupacionih vlasti, prvo je, Crnogorska pravoslavna crkva, sredinom avgusta 1916. godine, uklonila zemne ostatke Petra II Petrovića Njegoša.<sup>44</sup> Prema zamisli, željelo se, na samom vrhu Lovćena, izraditi monumentalni spomenik, koji bi slavio austrougarsku pobjedu, odnosno poraz Crne Gore. U tekstu „Ratni spomenik na Lovćenu“, predstavljena je ta ideja Crnogorcima, a takođe saznajemo da je, ime spomenika

---

<sup>43</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 45, str. 1.

<sup>44</sup> Novica Rakočević: „*Crna Gora u Prvom svjetskom ratu 1914-1918*“, Cetinje, Istorijski institut, 1969., str. 292.

„Gibraltar Adrije“.<sup>45</sup> U tekstu se navodi da se na već raspisanom konkursu prijavilo 17 umjetnika, koji su ponudili 100 rješenja. Pobjednik je akademski slikar Marko Rasica, a odabrano rješenje bi trebalo da predstavlja vojnika koji je osvojio crnogorski Olimp, 11. I 1916., što je označilo kapitulaciju Crne Gore. Spomenik je trebao da bude visok „16-32 metra, tako da će sa visine od 1759 metara nad morem biti daleko vidljiv“.

Kao primjer „privikavanja“ Crnogoraca, da će sada morati poštovati i stvari koje simbolizuju Austrougarsku monarhiju, pokazuju i proslave rođendana, cara i kralja Monarhije na Cetinju, a u duhu i sa manirima Beča. U tekstu „Carska slava na Cetinju“, autor navodi da takva dva dana „Cetinje nije upamtilo“.<sup>46</sup> S proslavom se počelo u predvečerje 17. avgusta 1916. godine, sa „mirozovom posadne glazbe po gradu“, dok je grad bio ukrašen zastavama Austrougarske i saveznika, koje su se vijorile sa zgrada i kuća. Zgrada Guvernerstva bila je ukrašena sa stotinama „električnih žarulja“, koje su svijetljele inicijalima „Njeg. Veličanstva“. Sljedećeg dana, 18. jutro je obilježilo počasno gruvanje topova, a onda je i održana misa ispred zgrade Guvernerstva.

Slično je bilo i prilikom posete nadvojvode Maksimilijana, brata cara i kralja Karla, januara 1917. Pored svečanosti, održan je i prijem u „Danilovoj palači“, đe su okupljeni pozdravili gosta, koji je na putu za „bojište“, odlučio da posjeti Cetinje.<sup>47</sup> Zanimljivo je da tekst, koji je napisan ovim povodom, gotovo u potpunosti odslikava težnju lista o dvojakom utisku koji čitalac iz Crne Gore treba da ima nakon iščitavanja – o pokornosti, ali i o poštovanju koje mu ukazuje Monarhija. Tako je u tekstu, „Visoki posjet u Crnoj Gori“<sup>48</sup>, pored obavijesti o tome da je

---

<sup>45</sup> *Cetinske novine*, I/1916., br. 19, str. 3.

<sup>46</sup> *Cetinske novine*, I/1916., br. 2, str. 2.

<sup>47</sup> *Cetinske novine*, I/1917., br. 43, str. 1.

<sup>48</sup> Isto.



Božićno darivanje, đe se, uz najveće zvaničnike Vojne uprave u Crnoj Gori, kao mnogo puta do tada, našao i Mitrofan Ban.

*(Ilustrovane cetinjske novine, II/1917., br. 33, str. 2.)*

nadvojvoda samo u prolazu i da ide na bojište, dat i zanimljiv osvrt na godišnjicu od ulaska u Crnu Goru: „zacijelo je samo slučaj da ovaj prolazak kroz crnogorski glavni grad pada na isti dan zauzeća Lovćena! Danas prije godinu dana pao je Lovćen! Za svakog Crnogorca sigurno tužan spomen-dan. Mi to znamo i štujemo ovu i previše razumljivu bol, koju nije prouzročio samo gubitak ovoga za Crnu Goru svetog znaka slobode i nezavisnosti, nego možda još više i gorko razočaranje, što ga je Crna Gora doživjela sa svojim prijateljima i saveznicima“. Kao što se vidi, uz to se pokušava produbiti animozitet, onih već razočaranih savezničkim postupanjem, ali i probuditi kod onih koji se i dalje dosljedno drže sila Antante.

Kada je u pitanju građenje slike međusobnog uvažavanja, u listu *Cetinjske novine*, kao nezaobilazan, glavni činilac ove slike, izdvaja se Mitrofan Ban. Da li se radi o njegovom nesvjesnom

djelovanju u tom pravcu, ili možda o njegovoj istinskoj potrebi da bude uključen, na taj način, u život okupirane Crne Gore, ne možemo sa sigurnošću utvrditi.

Počev od proslave rođendana cara i kralja okupatorske Monarhije, pa tako prateći redom sve događaje, važne za Monarhiju, Mitrofan Ban je bio nezaobilazan, uvaženi gost Vojne uprave. Iako nije bio usamljen, možemo sa sigurnošću konstatovati da je on bio najveća „spona“ crnogorskog naroda i okupatora, kada je u pitanju pokušaj ovoga lista, da Vojnu upravu u Crnoj Gori Crnogorcima predstavi kao velikog prijatelja, nekog ko je tu radi njihovog blagostanja.<sup>49</sup> (Ilustracije radi, nakon što je fon Veber, kao predstavnik Vojne uprave, uputio izraze saučešća povodom smrti brata Mitrofana Bana, kao izraz svoje velike zahvalnosti, mitropolit Crnogorske pravoslavne crkve, se u *Cetinjskim novinama*, javno zahvalio.<sup>50</sup>)

Pored Mitrofana Bana, najčešći gosti, kao predstavnici crnogorskog naroda bili su: „vojvoda Gavro Vuković, bivši predsjednik državnog savjeta; Mihailo Popović, bivši državni savjetnik; Lazar Tomanović, predsjednik vrhovnog suda; Filip Jergović, predsjednik glavne državne kontrole; Živko Dragović, državni savjetnik; Stevo Ramadanović, načelnik ministarstva inostranih djela; Spasoje Piletić, načelnik ministarstva unutrašnjih poslova; Mihailo Plamenac, načelnik ministarstva pravde, pop Ilija Jovićević, đakon Ivo Kaluđerović“... Kao gosti, koji su činili „građansku deputaciju“, na svečanostima organizovanim od strane Vojne uprave, najčešće su se pojavljivali: „Vuko Vuletić, bivši predsjednik općine, Ljubo Bakić, bivši načelnik ministarstva pravde, Aleksa Martinović, bivši konzul u Skadru,

---

<sup>49</sup> *Cetinjske novine*: „Deputacija crnogorskih odličnika kod generalnog guvernera“, I/1916., br. 2, str. 2; *Cetinjske novine*: „Doček Njegove Visosti nadvojvode Maksimilijana na Cetinju“, II/1917., br 43, str. 1,2.

<sup>50</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 20, str. 3.

Milo Tatar, bivši načelnik poljsko-privrednog odjeljenja ministarstva unutrašnjih djela, Aleksa Matanović, član okružnog suda, gradski ljekar dr. Milo Iličković“...<sup>51</sup>

### *Zakonodavne mjere Vojne uprave u Crnoj Gori*

Velika pažnja, od strane okupatora, je poklanjana održavanju reda i mira u Crnoj Gori, kada je u pitanju regulisanje administrativno-teritorijalnog uređenja, kao i zakonskog „uređivanja“ svakodnevnog života Crnogoraca.

Da se trude što više suzbijati bilo koji vid anarhije u okupiranoj zemlji, govori slučaj „Sava Mrvoševića, iz mjesta Paprata (okolina Cetinja)“, koji je zbog napada na „Mila Vučinića i krađe njegove imovine“, osuđen na „tešku tamnicu u trajanju od 1 godine“.<sup>52</sup> Ovakva odluka suda je poslala poruku svima onima koji su željeli na ovaj način rješavati svoje sporove, bez obzira na „navike“ Crnogoraca, iz njihove bliske, ili daleke prošlosti.

Najviše naredbi i zabrana koje su donesene, odnosile su se na regulisanje trgovine i poljoprivrede. Zbog izraženog problema gladi u zemlji, trudili su se izbjeći velika nezadovoljstva ljudi, koja bi rezultirala pobunom, a u isto vrijeme, „izvući“ što više zaliha hrane od Crnogoraca, koje će im poslužiti za njihove vojne potrebe. Osnovali su javna skladišta, đe su se slivali propisani „viškovi“ crnogorske proizvodnje, ali odakle se i dijelila „pomoć“ Crnogorcima, kao i odvijala trgovina. S ciljem uspostavljanja potpune kontrole nad trgovinom, Vojna uprava donosi niz mjera, kojima, to crnogorsko tržište, pokušava u potpunosti prilagoditi svom sistemu funkcionisanja. Tako zabranjuju

---

<sup>51</sup> *Cetinjske novine*: „Deputacija crnogorskih odličnika kod generalnog guvernera“, I/1916., br. 2, str. 2; *Cetinjske novine*: „Doček Njegove Visosti nadvojvode Maksimilijana na Cetinju“, II/1917., br 43, str. 1,2.

<sup>52</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 6, str. 2.

razmjenu roba, koju su vršili seljaci iz okoline Cetinja, koji su obilazeći cetinjske kuće, nudili svoje proizvode u zamjenu za brašno i kukuruz. Do zabrane je došlo, jer su na ovaj način oni „otežavali javnu trgovinu“.<sup>53</sup> Slične obavijesti nalazimo u tekstovima *Cetinjskih novina* od broja 21 do broja 26, kojima se reguliše cirkulisanje dobara u trgovini, između ostalog i „nemonopoliziranog duvana“. Takođe se reguliše i „uvoz monopoliziranih artikala“, đe se ističe da to pravo ima samo Zapovjedništvo, a da će oni koji budu kršili zabranu, biti sankcionisani. U tekstu pod naslovom „Ovjeravanje mjera i tegova“, obavještavaju se trgovci, da moraju svoje „mjere i tegove“ odnijeti na kontrolu, da ne bi bili kažnjeni. Ovaj vid predostrožnosti, kako je navedeno, rade u skladu sa praksom same države Crne Gore („prema Pravilnika o mjerama crnogorskog Ministarstva unutrašnjih poslova, od 24. novembra 1903.“).<sup>54</sup>

Kada su u pitanju uopšte pokušaji okupacionih vlasti da zavedu što veći red uvođenjem brojnih zabrana i naredbi, najviše podataka pronalazimo u *Vjestniku naredaba c. i k. vojne uprave u Crnoj Gori*,<sup>55</sup> koji, nažalost, nije sačuvan. U svega nekoliko brojeva, koje posjeduje Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“, pronalazimo naredbe koje u glavnom regulišu trgovinu, poljoprivredu, ali i uslužne djelatnosti. Zabranjuju otkupljivanje čitavog roda pojedinih proizvoda, od strane pojedinačnih

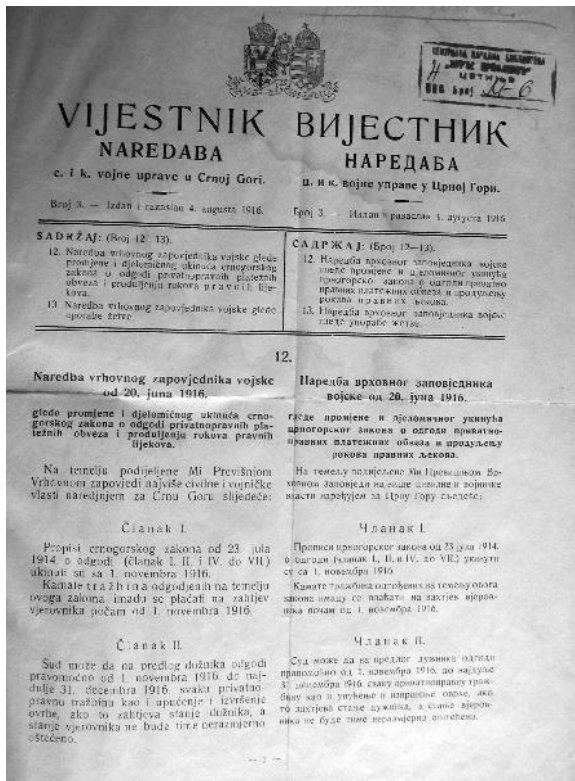
---

<sup>53</sup> *Cetinjske novine*, I/1916., br. 21, str. 3.

<sup>54</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 84, str. 2.

<sup>55</sup> *Vjestnik naredaba c. i k. vojne uprave u Crnoj Gori* je bio službeni organ Vojne uprave u Crnoj Gori. Prema nepotpunim podacima, izlazio je povremeno, 1916. i 1917. godine, ukupno 13 brojeva. Štampan je ćirilicom i latinicom, a poput *Cetinjskih novina* i *Ilustrovanih cetinjskih novina*, i ovo glasilo je štampano i na hrvatskom i na njemačkom jeziku. (Miroslav Luketić, Olga-Cana Vukmirović: *Crnogorska bibliografija*, Tom II/1- serijske publikacije 1835-1984, Centralna narodna biblioteka Crne Gore, Cetinje, 1985, str. 26.)





Naslovnica br. 3 „Vjestnika naredaba c. i k. vojne uprave u Crnoj Gori“

proizvođača, osim onim trgovcima koji su ovlašćeni od strane Zapovjedništva.<sup>56</sup> Između ostalog, traže od Crnogoraca da prijave kompletne zalihe koje posjeduju. Upravo je ta naredba bila uvod, za vjerovatno „najtežu“ naredbu za crnogorski narod, kojom se vrši zapljena cjelokupne žetve iz 1916. godine.<sup>57</sup> I onako, teško namučenim glađu Crnogorcima, ova mjera je izazivala velike probleme, jer je propisima bilo predviđeno, da „jedna osoba smije potrošiti dnevno 200 g mlinskih produkata“.

<sup>56</sup> *Vjestnik naredaba c. i vojne uprave u Crnoj Gori*, I/1916., br. 3, str. 2 i 3.

<sup>57</sup> *Vjestnik naredaba c. i vojne uprave u Crnoj Gori*, I/1916., br. 5, str. 5, 6, 7 i 8.

Kako je bilo izvjesno da crnogorska poljoprivredna proizvodnja ne može da izdrži predviđene mjere, Vojna uprava pokušava povećati njene kapacitete i poboljšati produktivnost. Od 1917. godine donosi se naredba, da svako ko posjeduje zemlju, mora je i obrađivati. Takođe, to je značilo, da će se neobrađena zemlja tretirati kao ničija, tj. da će nju za obrađivanje preuzeti sama Vojna uprava.<sup>58</sup>

Pokušalo se i sa osnivanjem zemljoradničkih zadruga, ne bi li na taj način zaživjela crnogorska poljoprivreda. Prva takva zadruga je bila „Donjokrajaska“, osnovana februara 1917. godine. Iz teksta „Donjokrajaska zemljoradnička zadruga“ saznajemo da je na čelu zadruge kao predsjednik bio Luka L. Špadijer, a članovi: Jošo R. Ivanović, Mićo A. Ivanišević, Pero Đ. Čeranić, Luka S. Milošević. Sekretar Zadruge je bio Joko S. Ivanišević, a blagajnik Stanko B. Ivanišević.<sup>59</sup>

Da su crnogorsku poljoprivredu smatrali potpuno nerazvijenom i primitivnom, što je ona svakako i bila, potvrđuje nam veliki broj tekstova iz rubrike „Narodno gospodarstvo“<sup>60</sup>, iz *Cetinjskih novina*. Tu pokušavaju „naučiti“ Crnogorce na koji način da poboljšaju svoju proizvodnju. Kao „lekcije“ su se našli: pčelarstvo, zemljoradnja, voćarstvo, stočarstvo, zatim pojedinačno uzgajanje određenih biljnih kultura poput duvana, krtole, žitarica... Pokušavaju kroz ovu rubriku i informisati Crnogorce, na koji način mogu iskoristiti brojne proizvode, a koje oni inače ne tretiraju sa pažnjom, i od njih proizvoditi najrazličitije potrebstine.

---

<sup>58</sup> *Vjestnik naredaba c. i vojne uprave u Crnoj Gori*, II/1917., br. 1, str. 3 i 4.

<sup>59</sup> *Cetinjske novine*, II/1917., br. 53, str. 2.

<sup>60</sup> Rubriku možemo pratiti od 45. broja *Cetinjskih novina*, gotovo u kontinuitetu.

*Trgovački registar upisanih inokosnih tvrtki kod  
c. i kr. Okružnog zapovjedništva Cetinja*

Prema naredbi Vojne uprave u Crnoj Gori, o upisu svih firmi u trgovački registar<sup>61</sup>, prenosimo spiskove objavljene u brojevima 146, 147 i 159 *Cetinjskih novina*:

1. Božo Rogušić, kafanska radnja,
2. Krsto Bastać, obučarska radnja,
3. Atanas Zlatarov, kafanska radnja,
4. Mitar Špirović, kafansko-ašćinska radnja,
5. Đuro Ivanišević, kafanska radnja,
6. Vasilj Ćufka, obučarska radnja,
7. Vasilj Ćufka, pekarska radnja,
8. Vasilj Ćufka, kafanska radnja,
9. Marko Iličković, kafanska radnja,
10. Vlado Vujačić, kafanska radnja,
11. Taso Matijević, pekarska radnja,
12. Filip Jako, brijačka radnja,
13. Božo Banašević, kafanska radnja,
14. Vaso Radovanović, trgovina s mješovitom robom,
15. Blažo Đurović, kafanska radnja,
16. Radomir Nikolić, gostioničarska radnja,
17. Šuk Hoti, kafanska radnja,
18. Milo Ivanišević, obučarska radnja,
19. Božo Burić, pekarska radnja,
20. Gavro Bajić, kafanska radnja,
21. Angelina Bušati, kafanska radnja,
22. Ahmet Ljačević, bakalska radnja,

---

<sup>61</sup> *Vjestnik naredaba c. i k. vojne uprave u Crnoj Gori*, II/1917., br. 8, str. 15.

23. Vaso Vujić, trgovina mješovite robe,
24. Suljo Tuzović, trgovina mješovite robe,
25. Derviš Krnić, bakalska radnja,
26. Jovan Bujišić, krojačka radnja,
27. Taso Kostić, pekarska radnja,
28. Šako Rolović, kafanska radnja,
29. Medo Kazamanović, bakalska radnja,
30. Milica Pavićević, gostioničarska radnja,
31. Stane Radanović, kafanska radnja,
32. Danica Ivanišević, kafanska radnja,
33. Mitar Mićunović, gostioničarska radnja,
34. Ilija Tanović, obučarska radnja,
35. Jovan Bećar, brijačka radnja,
36. Zef Pistoli, obučarska radnja,
37. Pavle Đonović, fotografska radnja,
38. Petar Drecun, mehaničko-gvoždarska radnja,
39. Blažo Bratičević, kafanska radnja,
40. Đorđe Đorđević, fotografska radnja,
41. Vasilj Jovanović, kafanska radnja,
42. Nikola Knežević, trgovina sa galanterijskom robom,
43. Mihailo Biljanović, kafanska radnja,
44. Krsto Jovanović, pekarska radnja,
45. Marko Radifković, kafanska radnja,
46. Jovan Bećar, obučarska radnja,
47. Anđe Jovanović, hotelijerska radnja,
48. Jusuf Strinić, bakalska radnja,
49. Jošo Đinović, pekarska radnja,
50. Jošo Đinović, mesarska radnja,
51. Jošo Đinović, gostioničarska radnja,
52. Filip Samardžić, kafanska radnja,
53. Antonio Šestani, trgovina mješovitom robom,
54. Antonio Šestani, kafanska radnja,
55. Marko Ivanović, gostioničarska radnja,

56. Božo Čakić, kafanska radnja,
57. Simon Simonović, kafanska radnja,
58. Petar Pešukić, gostioničarsko-kafanska radnja,
59. Zef Cijurcija, kafanska radnja,
60. Zef Cijurcija, prodaja žestokih pića na veliko i malo,
61. Ivo Pejović, kafanska radnja,
62. Gaspar Muškala, kafanska radnja,
63. Miloš Božović, kafanska radnja,
64. Petar Kasom, obučarska radnja,
65. Vasilj Jovanović, aščinska radnja,
66. Slado Galičić, bakalska radnja,
67. Medo Jahić, manufakturna radnja,
68. Dragutin Bošković, kafanska radnja,
69. Jošo Zvicer, kafanska radnja,
70. Medo Maljević, trgovina mješovitom robom,
71. Božo Rogošić, trgovina mješovitom robom,
72. Milan Vujošević, brijačka radnja,
73. Niko Začiranin, kafanska radnja,
74. Risto Biljanović, kafanska radnja,
75. Ivo Jabučanin, kafanska radnja,
76. Vaso Vulić, kafanska radnja,
77. Ivan Živković, mesarska radnja,
78. Nikola Kršikapa, trgovina sa delikatesnom robom,
79. Pero Tomanović, kafanska radnja,
80. Margita Đorđević, kafanska radnja,
81. Vido Martinović, knjižarsko-papirska radnja,
82. Savo Vukčević, trgovina sa mješovitom robom,
83. Savo Vukčević, mesarska radnja,
84. Marko Knežević, sahadžijska radnja,
85. Jovo Popović, terzijska radnja,
86. Ilija Džanjević, kafanska radnja,
87. Krsto Đurić, obučarska radnja,
88. Nuto Maretić, bakalska radnja,

- 
89. Blažo Markuš, terzijska radnja,
  90. Aleksa Markuš, obučarska radnja,
  91. Đoko Pietri Simičija, kafansko-gostioničarska radnja,
  92. Marko Gvozdenović, kafansko-gostioničarska radnja,
  93. Stevo Fatić, gostioničarska radnja,
  94. Stevo Fatić, kafanska radnja,
  95. Gega M. Gega, brijačka radnja,
  96. Andro Andrić, krojačka radnja,
  97. Ivan Tonić, kafansko-gostioničarska radnja,
  98. Krsto Popović, kafansko-gostioničarska radnja,
  99. Blažo Abramović, kafanska radnja,
  100. Husein Maljević, trgovina mješovitom robom,
  101. Živko Perišić, kafanska radnja,
  102. Desider Rasofszki, izvoz sviju artikala,
  103. Ablah Turković, bakalska radnja,
  104. Vase Tanović, kafanska radnja,
  105. Mato Vuić, pekarska radnja,
  106. Pasko Coca, trgovina mješovitom robom,
  107. Božo Gagović, pekarska radnja,
  108. A. Ranvajn, knjižarska radnja i štamparija,
  109. Anton Debeuz, pravljenje i prodaja sodavode.